

UNIVERSITATEA "OVIDIUS" DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT: TEOLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT

- rezumat -

Idealul pedagogic în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur

Conducător de doctorat:

Prof.univ.dr. **GHEORGHE F. ANGHELESCU**

Student-doctorand:

DOBRESCU (căs. BLIDARU-DOBRESCU) I.J. ELENA-DENISA

CONSTANȚA, 2016

CUPRINS

Abrevieri	4
I. INTRODUCERE	7
I.1. Preliminarii	7
I.2. Repere biografice	12
I.3. Repere bibliografice	26
II. IDEALUL PEDAGOGIC ÎN ANTICHITATE	37
II.1. Cunoaștere și educație în filosofia greacă. Platon și Aristotel	37
II.2. Educație și familie în lumea iudaică	53
II.3. Pedagogie și pedagog literatura patristică a primelor IV secole	73
II.4. Educația și spațiul urban: Antiohia și Constantinopol	88
III. PEDAGOGIE, RETORICĂ, FILOSOFIE	103
III.1. Idealul predicatorial al Sfântului Ioan Gură de Aur	103
III.1.1. Calitatea de a predica	103
III.1.2. Calitățile predicatorului	109
III.1.3. Pregătirea pedagogică	115
III.1.4. Pedagogie și auditoriu	121
III.2. Critica Sfântului Ioan la adresa elenismului; sensul adevăratei filosofii	124
IV. PEDAGOGIA DIVINĂ	130
IV.1. Sensul pedagogic al Revelației. Importanța Scripturii	130
IV.1.1. Universalitatea Scripturii	132
IV.1.2. Sfânta Scriptură – cale spre desăvârșire	133
IV.1.3. Importanța Scripturii în viața credincioșilor	136
IV.1.4. Citirea Sfintei Scripturi	140
IV.1.5. Interpretarea Sfintei Scripturi	147
IV.2. Pedagogia mântuirii. Hristos – Învățătorul suprem	151
IV.2.1. Hristologia Școlii Antiohiene	153
IV.2.2. Hristos – Noul Adam	159

IV.2.3. Vindecarea păcatului	164
IV.2.4. Viața cea nouă	169
IV.3. Spațiul pedagogiei mântuirii – Biserica	173
IV.3.1. Taina Bisericii	173
IV.3.2. Unitatea trupului și diversitatea membrilor	175
IV.3.3. Renașterea prin Botez	179
IV.3.4. Împărtășirea Euharistică	184
IV.4. Misiunea pedagogică a ierarhului/preotului	189
V. EDUCAȚIA ȘI IDEALUL PEDAGOGIC	195
V.1. Familie și educație	195
V.1.1. Căsătorie, familie societate	204
V.1.2. Riscurile deformării familiei	212
V.1.3. Alternativa fecioriei. Educația ascetică	219
V.2. Copiii	234
V.2.1. Nașterea și creșterea copiilor	234
V.2.2. Reguli privind creșterea copiilor	237
V.3. Scopul educației. Virtuțile și mântuirea	250
V.3.1. Libertatea și harul	250
V.3.2. Faptele bune	253
V.3.3. Transformarea lăuntrică	256
V.3.4. Iubirea	258
V.3.5. Iertarea	262
V.3.6. Prietenia	264
V.3.7. Virtuțile și fericirea	267
V. CONCLUZII	270
BIBLIOGRAFIE	278
index	301

Cuvinte cheie: Biserică, copii, cunoaștere, educație, filosofia greacă, familie, (Sf.)

Ioan Gură de Aur, învățător, libertate, mântuire, pedagog, pedagogie, predicator, Scriptură, sfânt, virtute.

REZUMAT

Am realizat, în această cercetare, o analiză exegetică a viziunii Sfântului Ioan Gură de Aur privind idealul pedagogic. Cadrul analitic al acestei abordări a fost în general secondat de studiul comparativ.

Nu putem vorbi de educație fără a ne referi la idealul educativ. Întotdeauna educația este orientată spre ceva, educația „țintește” ceva – și anume formarea subiecților săi în spiritul unei anume configurații de valori considerate esențiale de comunitatea în care funcționează un sistem educativ sau altul. Am ales să analizez în această lucrare idealul pedagogic pe care îl conturează cel care este îndeobște considerat cel mai mare orator al epocii patristice, Sfântul Ioan Gură de Aur.

Dincolo de evidențierea problematicii generale pedagogice, am analizat în ce mod Sf. Ioan Gură de Aur vede finalitatea teologică a acesteia. Mesajul Sf. Ioan Gură de Aur, chiar dacă adresat comunității antiohiene sau constantinopolitane, nu s-a limitat la populația acestor orașe. El nu s-a raportat la comunitatea umană ca la o societate bine delimitată, având preocupări comune și un spațiu geografic bine delimitat. Ca și Apostolul Pavel, Sf. Ioan Gură de Aur este un predicator al cărui mesaj rămâne valabil pentru întreaga creștinătate, chiar dacă activează într-un context istoric și social-politic bine determinat.

În capitolul introductiv am sintetizat pe scurt reperele biografice și bibliografice ale Sfântului Ioan Gură de Aur.

În capitolul II al lucrării am tratat despre „Idealul pedagogic în Antichitate”. Mai întâi, am avut în vedere problema cunoașterii și a educației în filosofia greacă, privind spre cei doi mari reprezentanți ai acesteia, Platon și Aristotel – ale căror

viziuni au avut complexe ecouri în tradiția creștină. În cazul lui Platon, mitul (sau alegoria) Peșterii ilustrează faptul că educația nu constituia o simplă transferare a cunoștințelor în sufletele ignorante, ci o trezire a abilităților latente în suflet. Fiind mijlocitor între cele două lumi, sufletul trebuie să se îndrepte spre realitățile ultime, principiare, unde cunoașterea poate fi exactă. Platon afirma că singura cunoaștere adevărată vine doar prin intelect, deoarece lumea Ideilor poate fi concepută doar prin ceea ce aparținea ei și nu prin simțuri și percepție. Pentru Aristotel, cunoașterea se realizează prin intelect, dar nedespărțit de senzație și percepție. Spiritul este cel care conduce procesul cunoașterii spre temeiul unitar originar al lucrurilor și spre cele mai înalte principii ale științei. Atât pentru Platon, cât și pentru Aristotel, educația înseamnă un lung drum de formare și transformare.

Părinții primelor secole au scos în evidență rolul pregătirii pedagogice, atât în perioada premergătoare Botezului, de catehumenat, cât și pe parcursul întregii vieți creștine, urmând un ideal spre care niciodată nu încetăm să urcăm. Încă din perioada primară, Părinți precum Clement Romanul au subliniat ideea unei creșteri a Bisericii în cunoașterea doctrinei și în moralitate. Cele două mari Școli ale Antichității creștine, din Alexandria și Antiohia, au dezvoltat o imagine complexă a pedagogiei creștine, bazată întâi de toate pe cunoașterea textelor scripturistice. Explicarea acestor texte avea un rol formativ esențial, exegeza neimplicând doar transmiterea unor informații, ci angajarea într-un înțeles moral sau alegoric. Un caz aparte în discutarea viziunii pedagogice creștine în primele secole este cel al lui Clement Alexandrinul. Educația creștină, după Clement, are un caracter hristocentric. Supremul Pedagog al omenirii este Iisus Hristos, iar pedagogia este „o bună conducere a omului spre virtute încă din timpul copilăriei sale”. Procesul pedagogic este unul de modelare sufletească. Omul năzuiește spre bine și are puterea să devină bun. Pentru aceasta trebuie să folosească toate puterile pe care i le-a dat Dumnezeu, iar rolul Pedagogului este acela de a-i conduce pe elevii săi cât mai aproape de Hristos. Principiile expuse de Clement Alexandrinul în lucrarea sa *Pedagogul* au avut numeroase ecouri în scrierile autorilor patristici ulteriori: Origen, Sfântul Chiril al Ierusalimului, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, precum și în cele ale pedagogilor creștini din toate timpurile.

În secolul al IV-lea întâlnim o interacțiune complexă între creștinism și valorile pedagogice ale gândirii clasice grecești. Pe lângă preocuparea de a cunoaște componentele filosofiei, un element de o importanță majoră în formarea pedagogului creștin îl va constitui retorica. Iar în această privință, Sfântul Ioan Gură de Aur a putut fi considerat drept „cel mai talentat predicator creștin al epocii sale” și „ultimul dintre marii retori urbani ai lumii antice” (P. Brown). Fără o solidă pregătire pe terenul retoricii, cu siguranță predicile sale nu ar mai fi ajuns în inimile atâtor creștini. Activ într-un centru cultural foarte important, studiile i-au fost în mod decisiv marcate de Libanius, considerat unul dintre cei mai buni profesori ai vremii sale.

Am dezvoltat astfel în capitolul al III-lea al lucrării mele viziunea Sfântului Ioan asupra relației dintre „Pedagogie, retorică și filosofie”. Pentru a vorbi despre pedagogia Sfântului Ioan, este nevoie în primul rând să explorăm idealul său predicatorial. Arta omiletică se împletește întotdeauna cu cea pedagogică. Din punct de vedere istoric, este greu să vorbim de predare și predicare ca entități distincte. Biserica primară a exprimat convingerea că predica este, prin definiție, o învățătură, un proces de predare a cunoștințelor, o cultivare a oamenilor în credință.

Pentru Sfântul Ioan, predica are o importanță capitală în direcția mântuirii credincioșilor. Scopul ei nu este doar de a explica, ci de a elibera și transforma. Rolul de predicator este rezervat episcopilor și preoților. Aceștia au nevoie de numeroase calități și o temeinică pregătire, responsabilitatea misiunii lor fiind una uriașă. Propovăduirea este lucru greu, și pentru a putea fi împlinită ea cere o anumită predispoziție, o anumită chemare în această direcție. Doctorii, ne spune Sfântul Ioan, au la îndemână tot felul de mijloace pentru a vindeca pacienții. Preotul, însă, în afară de exemplul personal nu are la îndemână altceva decât predica. Dacă exemplul personal presupune un intens efort în virtute, predica presupune o temeinică pregătire ce implică întâi de toate o cunoaștere desăvârșită a Scripturii. Având o viață model și o temeinică cunoaștere a Scripturii și a doctrinei Bisericii, predicatorul își poate atinge scopul de a schimba perpetuu în bine viața comunității sale, de a determina formarea unui mod de viață de înaltă ținută morală. O cât mai bună cunoaștere a Scripturii și a doctrinei presupun o distanțare de spațiul gândirii filosofice clasice, care pentru Sfântul Ioan este nu doar lipsit de valoare, ci complet

nociv. În fața pedagogiei divine, întreaga cultură a Antichității își pierde orice relevanță.

Capitolul IV al lucrării este intitulat „Pedagogia divină”. Acesta vizează mai întâi problema Revelației și a Scripturii. Întrucât acestea cuprind cuvântul adresat de Dumnezeu oamenilor, valoarea lor este superioară tuturor creațiilor literaturii universale. Principalul ei autor este Duhul Sfânt, pentru că El a descoperit sfinților autori ceea ce aveau să redea în scris. Voind să evidențieze cu mai multă pregnanță acest rol, Sfântul Ioan afirmă chiar că este scrisă de Sfântul Duh. Adresată tuturor oamenilor, Sfânta Scriptură constituie hrana duhovnicească a sufletului credincios. Cunoașterea cuvântului lui Dumnezeu, prin citirea și studierea Scripturii, constituie, după învățătura Sf. Ioan Gură de Aur, datoria fundamentală a fiecărui creștin.

În centrul Pedagogiei divine stă opera mântuirii, sau Hristos – Învățătorul suprem. Hristos se poziționează în centrul istoriei, realitatea Întropării constituind sâmburele creștinismului, adevărul vital ce stă la temelia vieții creștine. Comentariile pe această temă însoțesc îndrumarea creștinilor în orice moment al vieții lor în Biserică. Iar aceasta întrucât însăși viața lor cea nouă nu este altceva decât viață în trupul lui Hristos. Pentru Sfântul Ioan Întroparea marchează o transformare profundă în ordinea creației și o direcționare a întregii istorii spre o altă perspectivă asupra existenței. Sfântul Ioan preferă să trateze tema Hristologiei într-o dublă direcție: aceea a apologiei împotriva ereziilor și în direcția efectelor concrete ale operei Mântuitorului în viața umanității, precizând cum poate avea cineva acces la mântuire.

Harul revărsat de Hristos asupra naturii umane are ca rezultat eliberarea de sub sclavia păcatului, transformând omul vechi și vindecând deformările survenite prin păcatul lui Adam. Mai mult, omul renăscut nu doar va reveni la starea lui Adam de dinainte de păcat, ci va avea acces la o bogăție a darurilor mult mai mare. Prin reinstaurarea vieții, Hristos oferă posibilitatea restaurării ordinii creației. La nivelul vieții umane, darurile oferite de Hristos trebuie însoțite de practicarea virtuții. Vindecarea umanității în întregul ei va presupune o viețuire îngerească. Modul ceresc de viață este făcut accesibil tuturor celor care, în credință și iubire, au părtășie cu trupul înviat al lui Hristos. Omul care redobândește harul este eliberat de toate vicisitudinile existenței, de boală, de sărăcie. Redobândirea harului este însoțită însă

de un continuu urcuș în sfințire. Idealul predicatorului este desăvârșirea tuturor credincioșilor. Opera sa pedagogică nu are un final, nu se termină într-un anumit punct. Pedagogia vizează o continuă îmbunătățire a vieții, un continuu drum spre Împărăție.

Spațiul pedagogiei mântuirii este Biserica. Odată intrată în istorie, cuprinde treptat fața întregului pământ, iar planul lui Dumnezeu în privința creației nu mai poate fi deviat de un act similar căderii primilor oameni. Biserica este o realitate indestructibilă, chiar dacă supusă unor riscuri precum cel al fragmentării sau secularizării. Biserica este, întâi de toate, marea taină a unirii omului cu Dumnezeu. Iar această unire nu îi este posibilă omului singur, separat de ceilalți. Prin urmare, Biserica este spațiul comuniunii. Omul se mântuiește în comunitate, chiar dacă viața îngerească la care este chemat presupune asceză. Unirea cu Dumnezeu implică un efort continuu de comuniune cu ceilalți, toți oamenii fiind înfrățiți ca fii ai lui Dumnezeu.

Biserica presupune unitate în diversitate. Diversele membre se susțin unul pe altul, crescând împreună. Mântuitorul Hristos stabilește în trupul Său o unitate în mijlocul unei complexe diversități în direcția unei comuniuni a tuturor. El dorește ca toți cei ce se încorporează în Biserică să fie total uniți, să aibă grijă reciproc unul de altul și să își împărtășească darurile primite. Pedagogia nu are astfel ca țință o edificare individuală, ci una comunitară. Pentru Sfântul Ioan, viziunea eclesiologică este profund ancorată în spațiul social. A-i îndemna pe credincioși la o viață virtuoasă presupune a le transfera calitatea de a-i învăța pe alții prin exemplul personal. Manifestarea în bine față de ceilalți constituie o prioritate pentru cel botezat.

Viața Bisericii presupune o împreună-împărtășire liturgică. Euharistia revelează taina Bisericii, ca unire în trupul lui Hristos. Cei ce se împărtășesc devin un singur trup. Ei rămân pe mai departe persoane distincte, iar Sfântul Ioan oferă în acest caz imaginea pâinii care este alcătuită din multe boabe de grâu. Euharistia nu săvârșește doar unirea omului cu Dumnezeu, ci și a oamenilor între ei. Euharistia îi unește pe creștini nu doar în momentul împărtășirii cu același trup, ci și prin iubirea frățească ce izvorăște din aceasta și se prelungește în întreaga viață a credincioșilor. Euharistia se prelungește astfel în viața creștinului, determinând sau fiind inseparabilă de

binefacerile față de ceilalți. Orice membru al Bisericii trebuie, conform Sfântului Ioan, să ducă cu el în propria casă cele ce a auzit și învățat în timpul serviciului liturgic și al predicii și să le împărtășească familiei sale, meditănd asupra acestora și încercând să le pună permanent în practică. Cei căsătoriți, spre exemplu, duc cu ei acasă în primul rând dragostea, credința, rugăciunea, milostenia, modestia, frica de Dumnezeu și practicarea virtuților în general. Pregătirea pentru împărtășire constituie una dintre prioritățile predicatorului. Fiind o taină atât de mare, grija celor care se apropie de aceasta trebuie să fie cu atât mai mare.

Capitolul V al prezentei lucrări este intitulat „Educația și idealul pedagogic” și vzează spațiile concrete în care educația se desfășoară. Este relevant mai întâi modul în care Sfântul Ioan tratează tema familiei.

Familia reprezintă fundamentul oricărei societăți, modificări ale raporturilor din cadrul ei putând indica modificările structurale ale societății. De aici și importanța foarte mare dată studiului familiei în cadrul societății. Relația complementară dintre bărbat și femeie după Sfântul Ioan Gură de Aur are la bază însuși actul creației divine. Idealul familiei primordiale este așadar atingerea comuniunii depline cu Dumnezeu prin desăvârșirea firii umane, după ce omul bărbat și femeie ar fi depășit această diviziune aparentă dintre ei prin stabilizarea în bine reflectată într-o comuniune interpersonală deplină, din care avea să se dezvolte omenirea.

Nașterea de copii este văzută drept o binecuvântare adusă familiei și un rod al dragostei dintre soți. Purtarea de grijă față de copii se manifestă pe toate planurile. Cea mai mare grijă a părinților este pentru educația lor, deoarece formarea copiilor reprezintă un deziderat al tuturor părinților.

Sfântul Ioan insistă în numeroase omilii asupra rolului esențial al familiei în educația copiilor. Părinții trebuie să urmărească, pe de-o parte, păstrarea castității copiilor lor, iar pe de altă parte, formarea și deprinderea lor cu evlavia, modestia, disprețuirea averilor și îmbrățișarea oricărei virtuți. El recomandă părinților să-și îmbogățească copiii nu cu cele materiale, ci cu virtuți, care le procură un viitor mai sigur atât pentru trup, cât și pentru suflet.

În numeroase predici, de asemenea, Sfântul Ioan insistă asupra derapajelor la care tinerii pot ajunge atunci când această educație pornită din familie lipsește. Și în cazul tinerilor ca și a celor căsătoriți, frecventarea teatrelor, a hipodroamelor și

participarea la petreceri desfrânate sunt mijloace de îmbolnăvire sufletească și de pierdere a castității, chiar și numai a celei spirituale.

Scopul educației este formarea unui om moral. După cum ne spune Sfântul Ioan, un copil care a fost crescut astfel încât să realizeze în el toate cerințele unei bune educații este respectat și iubit de toți oamenii, chiar dacă ar fi mai sărac decât toți. Dobândirea virtuților și săvârșirea faptelor bune conduc la o adevărată transformare, atât a creștinului, cât și a comunității. Acestea fac posibil idealul cetății îngerești, în care valorile materiale sunt înlocuite de bunurile spirituale. Virtuțile conduc spre o adevărată împlinire a umanului. Sfântul Ioan insistă asupra faptului că dacă ceva ne poate bucura cu adevărat în viața aceasta, în lumea de aici, acel ceva îl constituie virtuțile. Faptele bune izvorâte din virtuți marchează o transformare lăuntrică, o creștere duhovnicească, o înălțare a naturii umane.

O componentă pedagogică aparte tratată pe larg de Sfântul Ioan o constituie educația ascetică. Frecvent, Sfântul Ioan vorbește despre idealul fecioriei ca despre cea mai autentică formă de viață creștină, superioară căsătoriei, reproducând curăția primordială și anticipând unirea finală cu Dumnezeu. Desigur, această fecorie nu este limitată la abstenență, ci înseamnă în primul rând puritate sufletească. Sf. Ioan Gură de Aur vrea să arate superioritatea monahismului, dar și faptul că urmând purtarea monahilor putem să viețuim mai bine în cadrul cetății. Renunțarea la bunurile lumești aduce monahilor în prim-plan lucrurile duhovnicești. Înlăturarea bunurilor materiale le oferă și lipsa de grijă față de acestea. Este mai ușor să dobândești averi, dar foarte greu să dobândești adevărata comoară a înțelepciunii. Formarea culturală a monahilor este deosebit de importantă deoarece în anumite situații ei trebuie să fie apărători ai creștinismului nu numai prin rugăciune, ci și prin discursul de apărare împotriva contestatarilor lui.

*

Istoriile contemporane ale educației religioase creștine includ inevitabil istoria predicării creștine, aceasta fiind una dintre formele cele mai urmăribile de educare a creștinilor laici. Dincolo de terminologia specifică secolului al IV-lea – orator, filosof, profesor, predicator, formator sau tutore –, Sfântul Ioan Gură de Aur poate fi considerat din plin un educator, sau mai mult – întrucât a fost un atât de mare predicator, a fost și un inegalabil educator. Predica a constituit forma sa predilectă

de educare, iar idealul său pedagogic a mers mult peste simpla predare a unor cunoștințe.

Sfântul Ioan Gură de Aur poate fi văzut ca un educator nu doar al comunităților vechi din Antiohia și Constantinopol, care au fost martorii imediați ai învățăturii și grijii sale pastorale, ci, de asemenea, ca un educator peste veacuri. Prin operele sale, el a continuat să educe mai bine de 1600 de ani pe creștinii ce s-au străduit să înainteze pe calea înțelegerii Sfintei Scripturi. Sfântul Ioan se distinge astfel ca fiind poate cel mai în măsură dintre toți Părinții răsăriteni de a fi catalogat drept Educator creștin. El a fost prin excelență un teolog practic. Predicile sale demonstrează că interesul său principal viza modul în care cuvântul lui Dumnezeu poate transforma viața de zi cu zi a întregii comunități, promovând credința creștină trăită. Felul în care a excelat în această misiune a avut mult de a face cu educația și cultura pe care la rândul său le-a primit: avea toate avantajele unei educații riguroase, dobândită atât în școlile retorice ale Antiohiei secolului al IV-lea, cât și în școala teologică a creștinismului antiohian. A fost atât de competent ca retor, încât marele său profesor păgân Libanius și l-ar fi dorit succesor. A fost însă atât de dedicat în urmarea lui Hristos, încât a deprins o formare ascetică împletită cu o adevărată memorare a Scripturii înainte de a începe să predice. Educația clasică a antichității împletită cu practica ascetică creștină l-au condus spre un ideal practic, ce viza nu doar transmiterea unor cunoștințe membrilor comunității sale, ci transformarea acestora și a societății în ansamblul său. Idealul său pedagogic îl reprezenta, așa cum am subliniat în repetate rânduri pe parcursul prezentei lucrări, dobândirea virtuților și mântuirea celor păcătoși.

Conform Sfântului Ioan, viața Bisericii constă într-o permanentă înaintare în virtute, într-o perpetuă sfințire. În ea, creația devine „cerească”, iar materia, din obiect al satisfacerii patimilor, devine mijloc al exprimării iubirii. Intrarea în Biserică presupune deci nu doar o convertire formală, nu doar parcurgerea unui manual de catehism. Botezul este începutul unei nesfârșite vieți „îngerești”, un continuu progres în sfințire. De aceea, pentru Sfântul Ioan, Biserica indică în primul rând un mod de existență.

Obiectul predicii Sfântului Ioan îl formau mai întâi inimile oamenilor, iar idealul său pedagogic ținea această transformare profundă. În măsura în care membrii

Bisericii adânceau învățătura acestora și conștientizau din ce în ce mai clar realitățile vieții noi în care au renăscut, condițiile sociale urmau să se schimbe de la sine, ca un mod natural de conviețuire în cetatea creștină. Ceea ce Sfântul Ioan urmărea era astfel regenerarea spirituală și intelectuală a turmei sale. Cei ce își asumau noul mod de viață făceau o alegere în cunoștință de cauză. Instrumentele schimbării erau pentru Sfântul Ioan predica și îndrumarea duhovnicească, niciodată forța sau presiunea politică.

Pentru Sfântul Ioan, virtuțile încununate de iubire, în cadrul comuniunii eclesiale, pot vindeca treptat toate minusurile și slăbiciunile comunității umane generate de căderea în păcat. Viața Bisericii trebuie să fie o continuă revărsare a iubirii, până la a umple întregul pământ. În final, aceasta este expresia pe care Sfântul Ioan o dă idealului pedagogic, punctul culminant al educației creștine fiind reprezentat de sfințenie – o sfințenie ce își propune să schimbe societatea în care se manifestă. Întregul efort pedagogic al Sfântului Ioan este îndreptat în această direcție practică. Forța mesajului său a străbătut peste veacuri, învățând și insiprând până în prezent, aducându-ne neconștient aminte faptul că educația înseamnă transformare nu doar a rațiunii, nici a individului în întregul său, ci a societății întregi, iar în final a lumii întregi, în lumina neînserată a Împărăției lui Dumnezeu.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Opere ale Sfântului Ioan Gură de Aur

- Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei și alte omilii*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2006.
- Omilii la săracul Lazăr. Despre soartă și Providență. Despre rugăciune. Despre viețuirea după Dumnezeu*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2005.
- Omilii și cuvântări despre educația copiilor*, trad. Marcel Hancheș, Edit. Marineasa, Timișoara, 2005.
- Cateheze maritale*, trad. Marcel Hancheș, Edit. Oastea Domnului, Sibiu, 2004.
- Scrisori din exil. Către Olimpiada și cei rămași credincioși. Despre deprimare, suferință și Providență*, trad. diac. Ioan I. Ică jr., Edit. Deisis, Sibiu, 2003.
- Cateheze baptismale*, trad. Marcel Hancheș, Edit. Oastea Domnului, Sibiu, 2003.
- Predici la sărbători împărătești și cuvântări de laudă la sfinți*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2002.
- Bogățiile oratorice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*, Jean DOUBLET (ed.), trad. Gheorghe Băbuț, Edit. Pelerinul Român, Oradea, 2002.
- Despre Feciorie. Apologia vieții monahale. Despre creșterea copiilor*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, EIB, București, 2001.
- Predicile despre statui*, 2 vol., trad. Șt. Bezdechi, Edit. Sfintei Episcopii a Râmnicului – Noului Severin, 1938.
- Problemele vieții*, trad. Cristian Spătărelu și Daniela Filioreanu, Edit. Egumenița, Galați, 2006.
- Despre Rai și Scriptură. Despre iubirea lui Dumnezeu pentru noi. Despre „Șezut-a Împărăteasa de-a dreapta Ta”*, trad. Victor Manolache, Edit. Bizantină, București.
- Omilii la Facere*, 2 vol., trad. Pr. D. Fecioru, în coll. PSB, vol. 21-22, EIB, București, 1987-1989.

Cele dintâi omilii la Facere, trad. Adrian Tănăsescu-Vlas, Edit. Biserica Ortodoxă, București, 2004.

Omilii la Matei, trad. Pr. D. Fecioru, în coll. PSB, vol. 23, EIB, București, 1994.

Comentar la Evanghelia de la Ioan, trad. Gheorghe Băbuț, Edit. Pelerinul Român, Satu Mare, 1997.

Omilii la Epistola către Romani a Sfântului Apostol Pavel, trad. P.S. Teodosie Atanasiu, Edit. Christiana, București, 2005.

Literatură patristică

Sf. ATANASIE CEL MARE, *Cuvântul întâi împotriva arienilor*, în *Scrieri I (PSB 15)*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, EIB, București, 1987, p. 157-230.

Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola către Corinteni*, în *PSB*, vol. 1 (*Scrierile părinților apostolici*), EIB, București, 1979.

CLEMENT ALEXANDRINUL, *Pedagogul*, în *PSB*, vol. 4, EIB, București, 1982.

Sf. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre facerea omului*, în *Scrieri II (PSB 30)*, trad. Pr. Teodor Bodogae, EIB, București, 1998, p. 15-91.

Sf. GRIGORIE DE NYSSA, *Marele cuvânt catehetic*, în *Scrieri II...*, p. 283-346.

Sf. VASILE CEL MARE, *Omilii la Hexaemeron; Omilii și cuvântări*, în *PSB*, vol. 17, EIB, București, 1986.

Viața Sfântului Ioan Gură de Aur, în relatările istoricilor bisericești Paladie, Teodor al Trimitundei, Socrates, Sozomen și Teodoret al Cirului, colecție de texte traduse de Pr. Prof. Constantin Cornițescu, EIB, București, 2001.

Filosofice

ARISTOTEL, *Metafizica*, trad. Andrei Cornea, Edit. Humanitas, București, 2007.

Idem, *Fizica*, Edit. Științifică, București, 1966.

PLATON, *Timaios*, în „Opere”, vol. VII, Edit. Științifică și Enciclopedică, București, 1993.

Idem, *Republica*, vol. II, trad. Andrei Cornea, Edit. Humanitas, București, 1993.

Idem, *Phaidros*, trad. G. Liiceanu, Edit. Humanitas, București, 1993.

DIOGENE LAERTIOS, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, trad. rom. C. I Balmuș, Edit. Academiei Române RPR, București, 1963

Volume generale

AMIRAV, Hagit, *Rhetoric and Tradition: John Chrysostom on Noah and the Flood*, Louvain, 2003.

ATTWATER, Donald, *St John Chrysostom: Pastor and Preacher*, Harvill Press, London, 1959.

BAUR, Chrysostomus, *John Chrysostom and his Time*, 2 vol., trans. M. Gonzaga, Sands, London, 1959-1960.

BENGA, Cristina, *Idealul educational în pedagogia creștină: Clement din Alexandria, Sfântul Ioan Gură de Aur, Fericitul Augustin*, Edit. Sophia, București, 2010.

BRÄNDLE, Rudolf, *John Chrysostom. Bishop – Reformer – Martyr*, trans. J. Cawte și S. Trzcionka, St. Pauls Publications, Strathfield, 2004.

BROTTIER, Laurence, *L'appel des „demi-chrétiens” à la „vie angélique”. Jean Chrysostome prédicateur: entre idéal monastique et réalité mondaine*, Les Éditions du Cerf, Paris, 2005.

BROWN, Peter, *Poverty and Leadership in the Later Roman Empire*, Hanover, 2002.

BROWN, Peter, *The Body and Society. Men, Women and Sexual Renunciation in Early Christianity*, Faber and Faber, London, 1990.

CAMPENHAUSEN, Hans von, *Părinții greci ai Bisericii*, trad. M. M. Anghelescu, Edit. Humanitas, București, 2005.

CANER, Daniel, *Wandering, Begging Monks. Spiritual Authority and the Promotion of Monasticism in Late Antiquity*, University of California Press, 2002.

CHADWICK, Henry, *The Church in Ancient Society. From Galilee to Gregory the Great*, Oxford University Press, 2001.

CHIȚESCU, N. – TODORAN, I. – PETREUȚĂ, I., *Teologia dogmatică și simbolică*, vol. 1, Edit. Renașterea, Cluj-Napoca, 2004.

CHRISTO, Gus George, *The Church's Identity. Established through Images according to Saint John Chrysostom*, Orthodox Research Institute, Rollinsford, 2006.

CIZEK, Eugen, *Istoria Romei*, Edit. Paideia, București, 2002.

- CLARK, Gillian, *Christianity and Roman Society*, Cambridge University Press, 2004.
- CRIBIORE, Raffaella, *The School of Libanius in Late Antique Antioch*, Princeton University Press, 2007.
- DOWNEY, Glanville, *Ancient Antioch*, Princeton University Press, Princeton, 1963.
- EHRMAN, Bart D. – JACOBS, Andrew S., *Christianity in Late Antiquity – 300-450 C.E. A Reader*, Oxford University Press, 2004.
- FLOCA, Ioan D., *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și comentarii*, Sibiu, 2005.
- FOUYAS, Methodius, *The social message of those homilies of St. John Chrysostom which were delivered in Constantinople from A.D. 398 to A.D. 404*, Manchester, 1962.
- GHEORGHIU, Virgil, *Gură de Aur – atletul lui Hristos*, trad. Maria-Cornelia Ică jr, Edit. Deisis, Sibiu, 2004.
- HARTNEY, Aiden M., *John Chrysostom and the Transformation of the City*, Duckworth, 2004.
- IUSTIN, Patriarhul, *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom*, Edit. Anastasia, București, 2003.
- KANNENGIESSER, Charles (ed.), *Jean Chrysostome et Augustin. Actes du Colloque de Chantilly, 22-24 septembre 1974*, Éditions de Beauchesne, Paris, 1975.
- KELLY, J. N. D., *Golden Mouth. The story of John Chrysostom – Ascetic, Preacher, Bishop*, Cornell University Press, New York, 1995.
- KRUPP, R. A., *Shepherding the Flock of God. The Pastoral Theology of John Chrysostom*, Peter Lang, 1991.
- LIEBESCHUETZ, J. H. W. G. *Ambrose and John Chrysostom. Clerics between Desert and Empire*, Oxford University Press, 2011.
- LIEBESCHUETZ, J. H. W. G., *Barbarians and Bishops. Army, Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*, Clarendon Press, Oxford, 1990.
- LIMBERIS, Vasiliki, *Divine Heiress. The Virgin Mary and the Creation of Christian Constantinople*, Routledge, London and New York, 1994.
- LOSSKY, Vladimir, *După chipul și asemănarea lui Dumnezeu*, trad. Anca Manolache, Edit. Humanitas, București, 1998.
- LOSSKY, Vladimir, *Introducere în teologia ortodoxă*, trad. Lidia și Remus Rus, Edit. Enciclopedică, București, 1993.

- MARROU, Henri-Irénée, *Istoria educației în antichitate*, 2. vol., trad. Stella Petecel, Edit. Meridiane, București, 1997.
- MAXWELL, Jaclyn L., *Christianization and Communication in Late Antiquity. John Chrysostom and his Congregation in Antioch*, Cambridge University Press, 2006.
- MAYER, Wendy – ALLEN, Pauline, *John Chrysostom*, Routledge, London and New York, 2000.
- MITCHELL, Margaret M., *The Heavenly Trumpet. John Chrysostom and the Art of Pauline Interpretation*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2000.
- PELIKAN, Jaroslav, *Divine Rhetoric. The Sermon on the Mount as Message and as Model in Augustine, Chrysostom and Luther*, St Vladimir's Seminary Press, Crestwood NY, 2001.
- QUASTEN, Johannes, *Patrology*, vol. 3, *The Golden Age of Greek Patristic Literature. From the Council of Nicaea to the Council of Chalcedon*, Christian Classics, Maryland, 1986.
- RITTER, Adolf Martin, *Studia Chrysostomica*, trad. Daniel Buda, Edit. Andreiană, Sibiu, 2007.
- RITTER, Adolf Martin, *Studii de istorie bisericească și patrologie*, trad. Daniel Buda, Edit. Andreiana, Sibiu, 2011.
- ROUSSEAU, Philip (ed.), *A Companion to Late Antiquity*, Wiley Blackwell, 2009.
- RUSSELL, Norman, *The Doctrine of Deification in the Greek Patristic Tradition*, Oxford University Press, 2004.
- Rylaarsdam, David, *John Chrysostom on Divine Pedagogy: The Coherence of his Theology and Preaching*
- SANDWELL, Isabella, *Religious Identity in Late Antiquity. Greeks, Jews and Christians in Antioch*, Cambridge University Press, 2007.
- STĂNILOAE, Pr. Dumitru, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 1, EIB, București, 1996.
- STERK, Andrea, *Renouncing the World Yet Leading the Church. The Monk-Bishop in Late Antiquity*, Harvard University Press, 2004.
- VANDENBERGHE, B. H., *Saint Jean Chrysostome et la parole de Dieu*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1961.
- VASILIEV, A. A., *History of the Byzantine Empire*, vol. 1: *From Constantine the Great to the Epoch of Crusades*, Madison, 1928.

WILKEN, Robert L., *John Chrysostom and the Jews. Rhetoric and Reality in the Late 4th Century*, University of California Press, 1983.

WILLEY, John Heston, *Chrysostom: The Orator*, Jennings and Graham, Cincinnati, S.a.

Studii și articole

BĂNESCU, N., „Întemeierea Constantinopolului”, în *MO*, 15 (1963), nr. 7-8, p. 506-510.

BODOGAE, Pr. Prof. Teodor, „Umanismul creștin în viziunea Sfinților Trei Ierarhi”, în *Mitropolia Ardealului*, 26 (1981), nr. 1-3, p. 66-73.

BOSINIS, Constantine, „What does Paganism Mean for a Church Father? An Inquiry into the Use of the Term *eidololatreia* in the Rhetoric of John Chrysostom”, în *StP*, 47 (2010), p. 243-248.

BRADSHAW, David, „Sfântul Ioan Gură de Aur despre har și liberul arbitru”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Orthodoxa*, 55 (2010), nr. 2, p. 247-258.

BRANIȘTE, Pr. Marin M., „Conceptia Sf. Ioan Gură de Aur despre prietenie și dragoste”, în *ST*, 9 (1957), p. 649-672.

BROC, Catherine, „Jean Cassien, „disciple” de Jean Chrysostome”, în *Jean Cassien entre l'Orient et l'Occident*, Cristian BĂDILĂȚĂ și Attila JAKAB (eds.), Edit. Beauchesne / Polirom, Iași, 2003, p. 34-47.

CHESTER, Andrew, „The Pauline Communities”, în *A Vision of the Church. Studies in Early Christian Ecclesiology in Honour of J.P.M. Sweet*, Markus BOCKMUEHL – Michael B. THOMPSON (eds.), T&T Clark, Edinburgh, 1997, p. 105-120.

CHIFĂR, Pr. Prof. Univ. Dr. Nicolae, „Atitudinea Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur față de nedreptățile sociale”, în, *Patristică și actualitate. Omagiu în onoarea P. C. Arhid. Prof. Univ. Dr. Constantin Voicu, la împlinirea a 75 de ani de viață*, Ioan Mircea IELCIU (ed.), Edit. Andreiană, Sibiu, 2008, p. 152-164.

COMAN, Pr. Prof. Ioan G., „Personalitatea Sf. Ioan Gură de Aur”, în *ST*, 9 (1957), p. 595-616.

COMAN, Pr. Prof. Ioan G., „Unitatea neamului omenesc după Sfântul Ioan Gură de Aur”, în *MO*, 25 (1973), nr. 7-8, p. 559-570.

- DAMIAN, Pr. Drd. Teodor, „Virtutea dragostei la Sfântul Ioan Gură de Aur”, în *Biserica Ortodoxă Română*, 97 (1979), nr. 5-6, p. 675-685.
- GUROIAN, Vigen, „The Ecclesial Family: John Chrysostom on Parenthood and Children”, în *The Child in Christian Thought*, Marcia J. BUNGE (ed.), William B. Eerdmans Publishing Company, 2001, p. 61-77.
- HRISTOV, Vasile, „Noțiunea de Biserică după Sfântul Ioan Gură de Aur”, în *ST*, 12 (1960), nr. 1-2, p. 76-92.
- HUNTER, David G., „Libanius and John Chrysostom: New Thoughts on an Old Problem”, în *StP*, 22 (1989), p. 129-135.
- JIVI, Aurel, „Sf. Ioan Hrisostom arhipăstor al Constantinopolului”, în *MB*, 19 (1969), nr. 4-6, p. 226-235.
- NEGOIȚĂ, Pr. Ilie, „Sfântul Ioan Hrisostom despre unitatea Bisericii în comentariul la Epistola către Efeseni a Sfântului Apostol Pavel”, în *O*, 14 (1962), nr. 1-2, p. 198-205.
- POPESCU, Teodor M., „Epoca Sf. Ioan Gură de Aur”, în *O*, 9 (1957), nr. 4.
- STĂNILOAE, Pr. Dumitru, „Cunoașterea lui Dumnezeu la Sf. Ioan Gură de Aur”, în *O*, 9 (1957), nr. 4, p. 555-567.